

Távolodva a civilizációtól

MODERN NOMÁD CSALÁDOK // PETHŐ RÉKA

CSALÁDI MELODRÁMA, POSZT-APOKALIPTIKUS KALANDFILM, GROTESZK KOMÉDIA – ÖT KORTÁRS FILMALKOTÁS A TERMÉSZETTŐL ELTÁVOLODÓ, EGYRE SZEMÉLYTELENEBB MODERN ÉLETNEK HÁTAT FORDÍTÓ ALTERNATÍV CSALÁDOKRÓL.

Mire vagyunk képesek, ha kikerülünk a vadonba? Ez a kérdés sok különböző kontextusban felmerül, és a filmesek is számos nézőpontból megvizsgálták. Az egyik alapvető kérdés, hogy mennyi ideig tudnánk életben maradni a civilizáció nyújtotta kényelmek nélkül – ha nekünk kell élelmet szereznünk és gondoskodnunk arról, hogy télen ne fagyjunk meg, miközben ott tartunk, hogy egy tíz perces áramszünet is bosszúságot okoz, mert fennakadást jelent teendőink elvégzésében. A másik nézőpont nem a kényszer, hanem a döntés felől közelíti meg a kérdést. Mi a helyzet, ha úgy döntünk, a fogyasztói társadalom már nem egy olyan konstrukció, amiben létezni tudunk, ezért önként vonulunk ki belőle. Melyek a valódi értékek, és mi a fontos igazán – ezek a történetek ennek igyekeznek a mélyére ásni.

A téma játékfilmes megközelítésének közös pontja minden alkotásban a gyermekek kérdése: legyen szó önkéntes kivonulásról vagy külső kényszerrel, hogyan reagálnak és hogyan állnak helyt azok a gyerekek, akik a szülők által elhagyott világot, a civilizációt, amelyben élünk, egyáltalán vagy alig ismerik. A *Captain Fantastic* (2016 – Matt Ross) több különböző választ is ad erre a kérdésre, hiszen itt a szülőpáros összesen hat gyermekkel döntött úgy, kivonul a civilizációból és az erdő mélyén, önfenntartó életmódra berendezkedve folytatják az életüket. Vadásznak, keményen edzik a testüket, rengeteget olvasnak, ugyanakkor nem szakadnak el teljesen a civilizációtól, időről időre bejárnak a faluba, ahol

kézműves termékeik értékesítéséből szerzett pénzükön megveszik a legszükségesebbeket.

Amikor az édesanya elvesztése miatt a család arra kényszerül, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljön a városi emberek világával, számos sarkított példán keresztül mutatja be a választott életmódjuk okozta különbségeket, és mutat rá arra, milyennek látszik civilizált társadalmunk azok számára, akik kívülről érkeznek. A gyerekek először azt hiszik, itt szinte mindenki beteg: nem értik, mi más lehet az oka, hogy majdnem mindenki túlsúlyos. Számukra a táplálkozás az alapvető létszükséglet kielégítése, nem a tartósítószerrel puffasztott termékek túlfogyasztása, ezért esetükben fel sem merül az elhízás – ami pedig

ténylegesen a civilizált világ népbe-tegsége, hiszen rengeteg egészségkárosító következménye van.

A tanulás és a műveltség is kiélezett példán keresztül jelenik meg: főhőseink olvasottak, és mindarról, amit elolvasnak, gondolkodni is megtanulnak. Ezzel szemben az iskolarendszerben nevelkedett gyerekek azt sem tudják megmondani, mi az alkotmány szerepe a társadalom felépítményében. A rendszer kerül szembe a tanulás és ismeretszerzés valódi értelmével: kérdés nélkül elfogadjuk a hagyományos iskolarendszer működését és létjogosultságát, cél és elvárás a minél jobb eredmények elérése, miközben háttérbe szorul a gondolkodás képessége, amely nélkül a bemagolt ismeretek mit sem érnek.

„Valójában mit jelent a civilizáció”

(Casey Affleck: *Életem fénye* – Anna Pniowsky)

Zárt közösségük azonban védtelenné teszi ezeket a gyerekeket a hagyományos szociális helyzetekkel szemben. A legnagyobb fiú fogalmazza meg: amit könyvekből nem lehet elolvasni, arról semmit nem tudnak. Idétlenül viselkedik lányok társaságában, fogalma sincs, hogyan kellene megszólalni egy ilyen helyzetben: míg a szülők a civilizált világot ismerve, attól szándékosan elhatárolódva vonultak ki a természetbe, gyermekeik kiszolgáltatottak a döntéseiknek, és idegenek abban a világban, amit „fajtársaik” többsége él. „Miért nem tudjuk mi is a karácsonyt ünnepelni, mint mindenki más” – kérdezi az egyik kisebb fiú, aki számára semmi megfoghatót nem jelent ez az ünnep, de tudja, hogy egy tradíció jelképe, kérdésével tehát a valahova tartozás, a hagyományok iránti igényt fogalmazza meg.

A valahová tartozás iránti vágy hatja át a *Ne hagyj nyomot!* (*Leave No Trace*, 2018) kamaszlány főhősének történetét, aki édesapjával kettesben él folyamatosan vándorló életet a civilizált világot körülvevő erdőkben. Az apa háborús trauma

után képtelen visszailleszkedni a társadalomba, nem csak emberi kapcsolatokat nem képes létesíteni, űzött vadként menekül. Lánya ezzel szemben igényli a társas kapcsolatokat, ahogy megfogalmazza: „ami benned elromlott, bennem nem romlott el”.

Debra Granik felnövés-története szépen mutatja be azt az ívet, ahogy a lány képessé válik megfogalmazni, mi az, amire neki szüksége van, anélkül, hogy behatóbban ismerné a hagyományos társadalmi berendezkedésben élők világát. Eleinte egy közparkban vernek tábort, ahol az apa tanítja a lányt: nyom nélküli menekülésre, a természet biztosította táplálék gyűjtögetésére és, mint később kiderül, alapvető műveltségre, gondolkodásra, ismeretekre. Itt rájuk találnak, és egy segélyszervezet igyekszik ideális megoldást találni számukra. Felismerik, hogy a férfi pszichés nehézségekkel küzd, ugyanakkor azt is látják, hogy a lánya előrébb jár tudásban, mint a korosztálya nagy része – életmódjukat a rendszer ebben a formában

nem tartja fenntarthatónak. Ennek pedig alapvető oka a kislány fejlődése: a társadalmi segítő megfogalmazza, a tárgyi tudás mellett a szociális készségek is fontosak, amelyeket a lány csak közösségben sajátíthatna el.

Biztosítanak számukra egy farmon egy kis házikót, amelyért cserébe a férfinak be kell segítenie a munkában. A lány itt is hamar megtalálja a helyét, habár annak ígérete, hogy hamarosan iskolába kell járnia, félelemmel tölti el. Tovább is állnak, még messzebb mennek a világtól, ám a férfi egy súlyos lábsérülést szenved, ami megállásra kényszeríti őket. Egy nomád közösség tagjai nyújtanak neki segítséget, akiknek életmódja nem különbözik sokban attól, ahogy ők ketten élnek. Itt fenntarthatják rendszeren kívüli létüket, amelyben részben önfenntartó életmódot folytatnak, nem illeszkednek be a hagyományos civilizációs rendszerbe, mégis tartoznak valahová. A férfi azonban itt is képtelen megmaradni, miután újra képes járni, azonnal indul tovább – ám

„Erősebb benne a vágy a stabilitásra”
(Matt Ross: *Captain Fantastic* – Shree Crooks)

a lány ekkor már képtelen vele tartani. Erősebb benne a közösséghez tartozás igénye, vágya a stabilitásra – ő a teljes nomádság létmódjából a civilizáció felé tesz egy lépést.

Az ideális létmód megtalálásának humorral átszőtt ábrázolása a *Vademberek hajszája* (*Hunt for the Wilderpeople*, 2016) melynek hőse az anyja által csecsemőkorában magára hagyott, intézetben nevelkedő kiskamasz fiú. Egyik nevelőszülőstől kerül a másikig, senki nem tartja meg, mivel „engedetlen, lop, köpköd, elszökik, tárgyakat rugdos”, míg nem az új-zélandi erdő kellő közepén élő párhoz nem kerül. A társadalmi rendszer működésének erős kritikájával találkozunk, a satirikus alkotásban kiderül, milyen módon próbálnak az intézményi rendszerben minél hamarabb megszabadulni a gyerekektől, és milyen minimális körülményekkel választják meg, hogy milyen család gondjaira bízna egy-egy teljesen kiszolgáltatott gyermeket.

Amikor új nevelőanyja meghal, a kisfiút vissza akarják vinni az intézetbe, amivel szemben a magának való, morózus nevelőapának eleinte nincs sok ellenvetése. A fiú azonban nem hajlandó visszamenni, a vadonba veti magát, ahol végül a férfival közösen menekülnek a kisfiú „megmentésére” irányuló hajszá elől. Az empátia filmje Taika Waititi alkotása, amelyben a városi „gengszter” életmódból érkező fiú és a magának való, nomád életmódot folytató férfi egymástól tanulnak. A rendező szembeállítja egymással a két világ értékeit és az általuk nyújtott tudást, és bájos történeten keresztül mutatja meg azt, hogy nem mindenki való mindenhová: minden embernek azt kell megtalálnia, ami számára ideális.

Nem sok esélye van az ideális megtalálásra *Az út* (*The Road*, 2009 – John Hillcoat) főhős párosának: a névtelen apa és fia egy poszt-apokaliptikus világban menekül a bizonytalan felé. A Föld pusztul, az állatok eltűntek, nincs élelem. A megszokott világot felváltja a vadon, a túlélés lesz az első és egyetlen cél azok számára, akikben marad életösztön – sokan egyszerűen öngyilkosságot követnek el. Felüti a fejét a kannibalizmus, a városok, falvak, bármilyen civilizált egymás mellett élés lehetősége megszűnik.

Ebben a közegben hagyja hátra otthonát apa és fia, és indulnak el délnek. Éheznek, rejtőzködnek az emberevő csapatok elől, kifosztott szupermarketekben igyekeznek gyűjtögetni, miközben a megváltozott világban teljesen értéktelenné váló pénzen úgy taposnak, mint az eldobott papírsebkenő. Magányosan bolyongó sorstársaikkal találkozáva a férfi első reakciója a félelem – a gyermek az, aki bár nem ismeri a hagyományos civilizációt, kedvességgel áll a többi emberhez. A befejezés szimbolikus megváltásmotívuma, amelyben az egyedül maradt fiú találkozik egy teljes családdal: apával, anyával, két gyermekkel, sőt, kutyával – a kiút megfogalmazása.

A hagyományos világrend felborulásának másfajta megközelítése az *Életem fénye* (*Light of My Life*, 2019), melynek főhős párosa a szintén névtelen apa és kiskamasz lánya. A kislány akkor született, amikor az emberiséget egy „női pestisnek” nevezett járvány támadta meg, amelybe a női lakosság majdnem egésze belehalt. A kislány túlélte, ám mivel ebben az új világrendben gyakorlatilag nincsenek nők, folyamatosan veszély leselkedik rá, hiszen minden férficsoporthoz meg akarja szerezni magának.

Az apa úgy igyekszik megvédeni a lányát, hogy kivonulnak a civilizáció maradványából, a vadonban élnek, folyamatosan vándorolnak. Ez a film átmenet a két korábban bemutatott típus között: léteznek városok, az emberek házakban laknak, van alapvető élelmiszer-el látottság, ám hőseink kivonulása mégsem tekinthető önkéntesnek, hiszen az emberek közt élve a férfi nem tudná megvédeni a lányát. Fiúnak igyekszik álcázni, ám az álca lassan kezd borulni – a felnevelés-történet tétje, hogy a lány, mikor nővé válik, képes lesz-e boldogulni ebben a világban.

Casey Affleck alkotásában is megjelenik a már ismert motívumok: a valahová tartozás vágya a gyermekben, és a műveltség fontossága – ami a kislány igényeként fogalmazódik meg. Rag, aki tudatosan soha nem élt az általunk ismert civilizációban, amikor elhagyott házat talál, vágyik arra, hogy be is költözzenek. Izgatott lesz a lányruháktól, bár csecsemő kora óta nem találkozott nővel, és ő az, aki kéri apját, mikor be kell menniük a városba, térjenek be az elhagyott álló iskola könyvtárába, hogy választhasson magának könyvet.

Több különböző szempontból közelít meg tehát ezek a filmek a hagyományos világrend felborulását, vagy az attól való szándékos elhatárolódásnak a kérdését, ám mind hasonló következtetésre jutnak. Azt mutatják be, hogy fontosak számunkra azok az értékek, amelyeket a civilizáció alapjának tekintünk – a tudás, a hagyományok, az emberi kapcsolatok –, ám mindez a létforma számos tévúthoz is vezetett, mint a túlfogyasztás, a rendszerben elvesző egyén, a Föld folyamatos elpusztítása, vagy éppen a háború intézménye. Úgy tűntetik fel az embert, mint akiben szüneteltet megvan az empátia, az egymás iránti kedvesség tulajdonsága: azok a gyerekek, akik nem is éltek a hagyományos társadalmi rendszerben, ösztönösen állnak barátságosan az idegenekkel szemben, még akkor is, amikor apjuk azt tanítja nekik, hogy ez veszélyes számukra. Ugyanakkor az ember barbárrá válik, ha nincs más lehetősége, *Az út* apokaliptikus utáni nyomorúságában a kannibalizmus felé fordul; ha csak néhány nő marad a társadalomban, az ösztön kerekedik felül a civilizált viselkedésen.

Talán nem véletlen, hogy ezek a filmek most válnak egyre népszerűbbé: az emberiség történetét a folyamatos fejlődés jellemzi, ami az utóbbi száz évben elképesztően felgyorsult. A modernizáció, gépesítés, tömegtermelés, fogyasztás folyamatos felívelése azonban eljutott egyfajta tetőpontra, ahol egyre többen kezdik észrevenni ezek árnyoldalát is. Ez eredményezte, hogy kezd megfogalmazódni az igény a lelassulásra, a visszatérésre a természethez. A fejlődés számtalan kedvező hozadéka mellett a személytelenség, a túlfogyasztás, a társadalmi elvárások és rendszer szigorú követelményei között sokszor elvesz az ember. Miközben a városokban létezés kényelmet és biztonságot ad, megfosztja az embert a személyes terétől, a zsúfolt városi tömeg megviseli az idegrendszerünket. Tudunk és szeretünk alkalmazkodni, igényeljük a közösség által meghatározott és elfogadott szabályrendszert és kereteket, sőt, szükségünk is van rá, hogy fenn tudjunk maradni és képesek legyünk egymás mellett létezni. De vajon megtaláltuk az ideális létezési formát, és társadalmi szinten az egyre jobb felé tartunk még mindig? Erre adnak különböző válaszokat a fenti alkotások, miközben azt kérdezik meg mind, valójában mit jelent a civilizáció. •